

254565

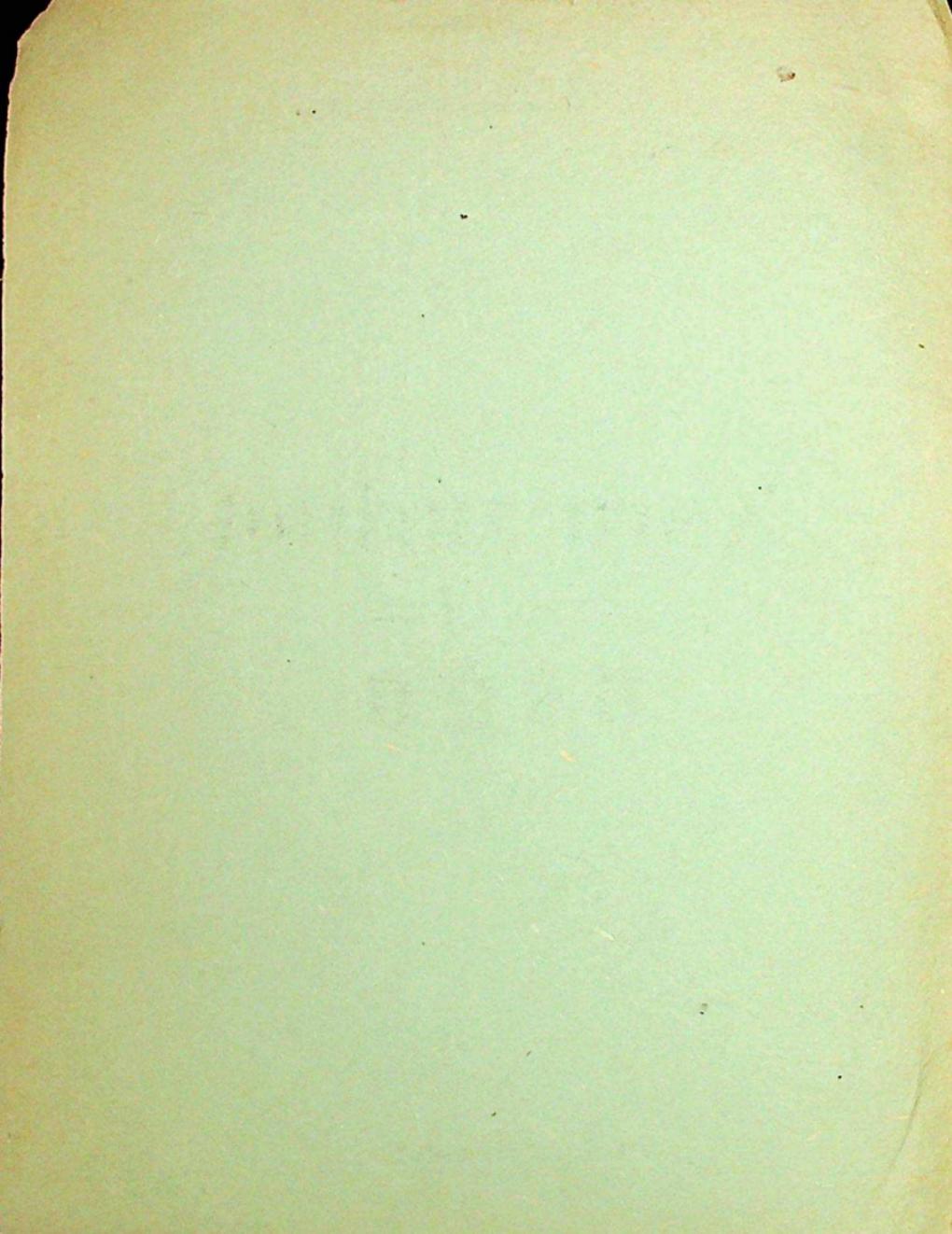
M. GOR'KIJ

ПРОВЕРено 48 г.

Xərn zurhan

= b o l n =
n e g n

Xalqmg Izdatelstv
Elist - 1937 zil.

M. GOR'KIJ

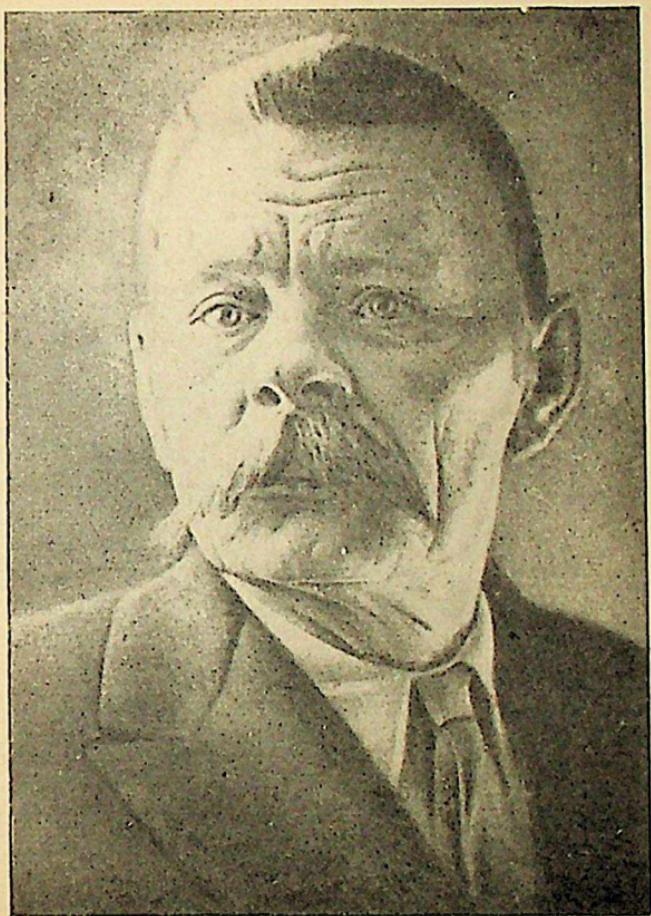
Xorn zurhan

—ボルン—

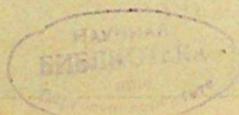
n e g n

Xal'qmg Izdatel'stv
Els't—1937 zil.

254565

20182

254565

Manaxn xərn zurhan kyn biləvdn—gerin uld, hazr dork çiigtə gert xərn zurhan əmd maşid bolsn bidn xaahata suuhad, ərynəs asxn kyrtl hujr eldz, tohş xalş kecxədg biləvdn. Gerin uld, hazr dor bəəx mana gerin terzst gerl ortxa giz nykd maltçksn, ter nykdig şatlsn çoludnъ çig ik bolsn uçrar nohatrz odsn; terzsın ramsnъ hazahasn təmrər ig-çig bolhz termlücksn deerən, tols şilmydtnъ hujrin yyırmg toosn suuhad vərçksn tələd, narna tolən ter şilig ivtlz mand gegə əgdmn biş. Mana ezn en terzsig təmrər termldgnъ— huulbəhnçnrt, kədlimş olz çadlgo vəəhəd xarhnxax yyrmydtən manig tyy-nə ədmgin xulrxahas biçə əgtxə giz kesmn. Mana ezn manig zuulxgud giz nerədəd, ydin xotd idx maxna ormd ymkərsn gyzə əgdg bilə...

Maştg boln kynd deevr dor bəəx çolun xəərcg dotr, utan gəlm xojr dyyrsn gert vəənə gidg mand ikl bytny bolçkad şaxcu boldmn. Kir, kəgz xojrarn tolvtrz odsn zuzan ersmyd zaagt vəənə gidg mand degd zovlnta boln zigşyrtə junn boldg bilə. Kycs nəərən avlgö, əryn tavn çasla bosad, zurhan çasas avn melihəd, dun-şun ugahar, manig unta kevtıl yrmydinnъ eldçksn hujrar tohşan kehəd orcxadg biləvdn.

Tiigəd ərynəs asxn 10 ças kyrtl mana zərmişdn eldçksn xatu hujr moşkad suuxlarn maximud-mdn orşad, untrad, əməp təsrz oçv gixlərn, kədl-mşən kez moşkn bəəz vijən saatulsnla ədl hanxad suudg, naadksmdn ter cagla usnd hujran zuurad ordmn. Xəəsnəd tohş çanz bolhxar buslhzax usn, ədrin duusn ik uxa tunhazax bəədləhər, dələknər bulznnad, tohş bolhaç çangdsn hulədriñhu tohşmudig beşin xalun çolun deerəhər taraz şivxlərn, beşin xalun çolun deerəhər kyrzən uurta bəədləhər, tyrgnər aləvlulz zanhdmn. Ərynəs asxn kyrtl beşin neg bijdn modn tylən şatdmn, ter tylənə zalı ulvtrz, gerin ersd tusxlarn, dun ugahar manig naadlsn bolz medgddg bilə. Teşkəsn ik beş neerltən uga tuuzlgç ik musin kooçisn tolhan bəədlə boldmn. Pol doras ter harç irəd şahaçkad, xonşararn dyyrn zalınp padrsn halarn manur xalun kii-hən avç, kəvrdginndeer bəəsn ki sordg xojr nykərn nyd kez avad, mana zogsl uga kezəsn kədləmişig həəxz xələsn bolz medgddg bilə. En nydnə bəədlə xojr gyn xar nykd musin avrlt uga, gyzrmg xələc bolz medgdxm: muxlasig xələn giz cucrad, kymni bəədlə jum edn jirin yzylşgo gisn kevtə, ter xojr nykn kezə çign neg bəədlə, kiitn xələcər şirtz, igzərlsn bolz medgddg.

Hazahas kəldən daxulz avç irsn kirləhən zuurldz, hujrin toosn dotr, kynknsn xalun mu ynr dotr, ərynəs asxn kyrtl ədrmyd ənryylz, evrənnə kəlsərn norhz togş xalş eldçxədg biləvdn. Bidn tegəd evrənnə kez bəəsn kədləmştən neerltən uga durgo

bolz, evrənnəp harar kegdz harsn xotəsn iddg uga
bəəsn jumn—ter tohş xalşt dorxň xar ədmg deer
bolz idgddg bilə. Ut stolin xojr tal harç, çirə çi-
rəhən xələdz suuçkad, jisyln jisən xələz suuçkad,
udan çasmudin ergcd, bidn ju çign kezəxən sanl
uga, harmud xurhdan zajadar kəndəhəd orcxadg
bəəsn jumn, kədlmştən izldsn tələdən nam jamaran
gidgər kegdzəxinъ evrən medlgo gişn kehəd suuc-
xadg biləvdn. Neg negən şirtəd xələn giz ken bidn
bolvçn yyrinnъ çirəd jamaran gidg xurnəsn, əldnъ
bəəxinъ cugtan medcxədg biləvdn. Mand nam ha-
rhz kyynddg yg uga boldg bilə. Termdn dasl
bolad mənkind jamaran çign ə ugahar, kyr-
kyyndən ugahar bəəcxədg biləvdn. K y u n ə
xazhr yzz, tyn dotr evrənnəp yyrəs xazhr harhz
kerldnə gidg amrl jumn bolzaxgov. Ter tələd
zug neg kerldcxəxlərn du harcxadg biləvdn. Ərəl
əmtə, balvrz odsnla ədl, kynd kədlmşt jamaran
çign sanan sedklnъ dəvtngdz odsn kyn gidg jumn
jamaran gidg buru harhxv? Ter tələd nam keryl
cyygən çign zug xaja xajad hardg bilə. Ə, kyr uga
bəənə gidg keldgən keləd, kelxən yldəl uga şavx-
çksn ulst bolxla ik zəvyrtə, kyçr taçalta bolz har-
xas biş, ygən eklz keləd uga ulst bolxla ə, kyr
uga bəənə gidg ik amr boln əvərc biş bolz hard-
mn... Zərmədən bidn duulcxadg biləvdn. Mana ter
dumdn iigz ekldg bilə: kədlmşin dotr mana negm-
dn gentkn cucrsn mərnşn əmsxz şuukrz avad,
bytz bəəsn çeezig uutxz təvknyldg, zunharsn, ge-
nərtə ajsta duudin negnəs ekləd arhulxan, utar ta-

tad avdmn. Negmdn tiigəd ekləd duulxla, bidn tyryndnb cugtan ə ugahar, tyynə du sonsxadg biləvdn. Ter kyynə hanc dun gerin ul dor vəəx, gerin kynd deevr dor namrin çiigtə səəd byrkı varxlz-sn tengr xorhlzn deevr bolz hazr deer dyyzlgdsn cagt, teegt zergləz şatasn hal met untrad, dylərəd irdmn. Dakad tynyg negmdn daxad, ter xojran dun mana uutxu bytny nykn dotr arhulxn genərtəhər ervl-zdmn. Gentkn duuna ajsig kesg xol degc xavlz avad daxcxaxla—ter dun dolşgan kevtə caxrad, kyçnə iktəd kyrznnz dunb çanhdad, mana, çolun tyvrmin kynd ersig tylkz kəndəhəd, tas cokad harn aldsn bolz medgddg bilə...

Xərn zurhaluln cugtan duulcxadmn. Keskəs avn niiləd avçksn xoolmudin dun tohş xəlş bolhdg gerig kynknəd dyyrgv. Duund ger bahdad, ənə gerin ərsin çolu çokt tuuləd, ekrəd, uuləd, zyrkig xəəlylz sergəhəd, xüçn şaxxig sergəz şarkululna... Duulaçnr çeeznb bytsn vəədləhər şuukrz sanaldc-xana. Zərmsnb duulz vəəhəd gentkn ə uga bolad zogsçkad, yyrmydən jahz duulzaxig kesgtən sons-zahad, daknas duuhan oln donhdsnla niilylnə. Zərmsnb gejyrsn duuhar—ex! —giz xəəkrçkəd, nydən ənckəd duulxla, kyrznnsn, donhdsn duuna ajsin dolşgan, tyynd narnb gilvksn toləhar gegə tatsn zirti orz jovx xaall bolz çign medgddg sənz kevtəl, tegəd ter ərgn u xaalhar jovz jovx bolz bijən yzdg vəəz...

Beşin zalb kelən baldalhz çicrəd, tohş bolha-çın kyrz beşin çolun deerəhyr dolvkad, xəəsind

buslsn usn bulznnad, gerin ersd tussn halin tolən
əmnkləhən ədl çicrz, ə ugahar inəhəd **baəv**... Bidn
bolxla kyynə kelsn ygər evrənnə kecy haşuhan,
narni tolənas xahculsn custa-maxta ulsin haşudsın
gejyrlı, muxlasmudin gejyrlı duulcxdag biləvdn.
Ter kevər xərn zurhaluln ik çolun gerin uld **baərşz**
bəəsn boldgvdn. Mana **baədlin** zovln gidg — ter
hurvn davxr ger mana eem deer tosxgdsnla ədl
kynd boldg bilə.

* *

Duunas nanъ mand **bas** neg sən gix, mana
cugtan durlcxdag giz kelm dyngə, nam xahculsn
narnanmdn gegən bolz tustg neg jumı bəə-
smn. Mana gerin xojrdgç davxrtıb xatxmır
xatxdg masterskoj bəəsn, tyynd xatxmır xatxdg
kesg kyykdin—ürçudin zaagt, arvn zurhata Tanə
gidg ger arçdg kyykn **baəle**. Siincəs tohş bolhdg
mana geryr ordg yydnd kerçəd suulhçksn terzin
şilər əryn bolhn irz, səəxn cenkr nydtə, biçkn
ulakçrsn cirə şahaçkad ziñnsn əkər duuharn:

—Bərylin uls, tohşasn əgcxətn! —giz xəəkrdg
bilə.

Bidn cugtan en sonr du sonsçkn ergldəd,
inəmşgsn bolz yzgddg kyyknə uılıhn cirəg bajrlz,
əkərlz xələdg biləvdn. Şild şaxad xavtxarulçksn
xamr, inəmskln dərsəlhsn ooşk əntə urlin dorahur
gilvkz yzgdsn yyrmg cahan şyddydig yzxle, mand
iki taasmzta jumı bolz medgddg bilə. Bidn cugtan
neg negnəsn tyrylxən xəəhəd, tylkldəd yyd sek-
xən xəəldəd darclcxadvdn. En əmnəsmdn jirin

tinigr, əkər bijərn manur orz irəd, bəlkyslsn fartukan delgökəd, tolhahan ərvzgo xazu talan kecəlhç-kəd, mel inəmsslsər mara əmn zogsdmn. Altn əntə ut bədyn kyklıń eem deehərnə als cokgdz çeezinə byrkz şavşdmn. Bidn kirtən dargdsn, xarnlıhu, xazhr-bəkçxr uls ynyg doras zəvər deekşləx xələdvdn. Mana yydnə mər polas dərvn devsn əedən bəəsmn. Bidm ynyg tolhahan deekşən kez, jərəz mendldvdn. Uynd bidn kesg byləkn yg keldvdn—tiim ygmyd mand zug yynə tələ bolxla olddmn. Uynə kyyndxlə mana dun bidn çign zəəlkn, şoglxd çign amr boldmn. Uynə tust bolxla mana keldg, kedg cugtan jılıltə ondan boldmn. Tohş bolhaç beşəs əmin səənəsən xəəz, şarxltsn tohşasın avad, Tanbd fartuk deernə kyrzər evtə kevər xajz əgdmn.

—Ci eznd yzgdəd bəərgdz əddimn bolzgoç!—giz bidn saglxinə kelz əgdrvdn. Erklsn bəədləhər taçknad inəçkəd, ter:

—Bərylin uls, mend bəəcxətn!—giz xəəkrçkəd, culhn kevtə yks uga bolz odmn.

Zug bolad bəəsnə ter... Bolv, harç odsnapp xəənnənə bidn xoornan kesgtən yynə tuskar talvaz kyynddvdn. Kyyndgmdn—əçkldyr ju kyyndsn bolna, tyynə əmn ju kyyndsn bolna —mel terl bolzaxgov, ter jungad gixlə bidn evrsən bolvçn, ter çign, xazudksmdn bolvçn əçkldyr, tyynə əmn, jamaran bəəsn bolna, terl kevtən... Kyn kedy bəədg bolvçn xazutk, ergylndk ondarlgo, neg kevtən bəəhəd bəənə gidg ikl taçalta jumn. En sedklinə viş-rəhəd, alad okdmn es bolxla, ergylndk neg kev-

тән вәәхәдәнә гидг, вәәх дутын улм улмар ик зө-
виртә болз хыврдин... Bidn gergçydin tuskar kyynd-
xлern dangin içr-hutr uga ygs orulad, dakad zәrm-
dәn nam bijsmdn zigşdg bilәvdn. Yynd nam uçr
çign вәәнәл, ter jungad gixlә nerинь orulz kyynddg,
mana тәндг gergçyd tiim вәән ugahinь jahz me-
dxv. Bolv. Tanin tust bolxla bidn mu harhdg uga
вәәсмн. Man dotras kemdn bolvçn, kezә çign
yynd haran kyrgxәn хәәх виш, en manas nam bolx
bolşgo şog çign sonsz yzәd uga jumн. Kyn medz
bolşgo, iim boldgпь, en man dotr udan yldlgo вәә-
снә çign uçr bolxmn, ter jungad gixlә tengrәs unz
jovx odnla әdl nydndmdn cәs giçkәd uga bolz
odgg bilә. Kyn medz bolşgo yynә ваахнаппь
boln sәәхнәннә çign uçr bolad вәәхмн, ter juп-
gad gixlә jun bolvçn sәәхн bolxlarn bijyrn таçal-
hdmn, nam ik мәdryn ulsig çign таçalduldmn.
Dakad deerнь bolxla—мана xаралин көдлімш manar
muxa carmud kedg bolvçn, bidn kyn dyrәn aldad-
go вәәсн sәңz bolzaxmgovdn. Ter теләд jirin
ulsla әdl, juund bolvçn, neg jumnd şyltлgo вәәз
çадшго bolzaxmgovdn. Yynәs deer kyn mana
еөр вәәсмн виш, yynәs oңдан kyn manig ge-
rin ul dor вәәсн ulsig onьgtan avçasmn виш,
manig-gert xөрәд har kyn вәәсн вижь —kyn
төтән avçasn jumн виш. Ug syyldnъ bolxla,
bidn ynyg nam evrәппь neg jumı gix dyngә,
zug mana өгдг tohşas kөltә вәәнә gix dyngә sa-
nata вәәсмн—еппь nam cugtahasпь ax bolzax
kevtәl. Bidn yynd xалun tohş xalş өгхиг evrәппь

zan—væer bolhçksmn. Tegəd enmdn ədr bolhn syzglgçdən bərdg deez bolz harv. Enmdn iim syzgin neg zan bolz toxrx deerən manig ədr irvəs yynlə ikər şirldylv. Bidn Tańd tohş xalşas nappy kesg selvg—dulanar xuvclza, davşurar degd xurdar biçə gy, tylə degd ikər baglz kyndər biçə ze—gix iim selvgyd əgdg biləvdn. En mana selvgig inəmssglz sonsad, xəryhın taçknsn inədərn əgəd, kezə çign mana kelsig sonsdg uga bilə. Bidn nam tyndn əeldg çign uga biləvdn: ynyg bidn çamd ikər kilzənəvdn gixən zug yzylkən xəəz keldg vəəsmn.

En manur kesg jum surz kelxd, pəəvrgin kynd yyd sekz əgtn gix, tylə çavçad əgtn gix—iigz xaja biş irdmn—bidn ynygin boln nam ju çign sursin, yynə sedsin ik bajrtahar, nam kez əgsərn ikər baxtn kycəz əgdg vəəsmn.

Mana negmdn neg dakç ynyg hancxn kiilgimn xatxad əgiç gixlə, en cirəhən arnilhv:

—Tiiglgo! Bi yynə kiilg xatxxmn bolna!—giz kelsmn.

Bidn en ordsta kyyhərn ze gitlən inəd harhz, harhz dakç yynəs ju çign kezə çign surdgo bolvvd. Bidn yynd durta boldg biləvdn—ynygər cug kelgdzənə. Kyn, kedy ynygərn zərmədən acarxuldg bolvçn, buzr ner kədrdg bolvçn evrənn duran kezə bolvçn ken—jan ugad-negndn tusxkan xəədmn. En evrənn durarn əərxn kyyhən zirhləsn çign şordaçkxmn bolzənə, ter jungad gixlə durta bolvçn, durlsn kyyhən kyndlz çaddmn biş. Bidn

Танъд дурлх зөвтә биләвдн, тер jungад гиклә дурлхан хәәм дыңгә манд наң кын уга билә.

Зәрмән манас кенәм бидн болвңиң иигз келдим:

—Jahad бидн ен күккиг игтلىп альвлулад erkyləd вәәнәвдн? Уйнд игтлән жүп вәәнә? Жүп гизәнәт, тегәд? Бидн үнүг дегд давулз тусхад вәәнәвдн!

Им yg кельән хәәхәд еклсн күккиг бидн амндан ортлан келәд, таслад зогсақтг вәәсмн -бидн кениг болвңиң neg жум дурлх зөвтә сәңз болзахгов. Бидн ен дурлхан олад авчкын, үйндән еңкrl-зәсн үлсвдн. Mana, xөрн zурхалул дурлсн жумн kendimdn болвңиң ik saklışng әдл болз harx зөвтә. Үнүнәсмдн алдұлхан хәәсн тоотны — mana өшәтн. Mana дурлзәсмдн жириндән авад хәләхлә сән виș çигн болад вәәхмн, тер вијпь-бидн xөрн zурхалулнлм. Тер төләд вијдән yntә жумиг әмнн çигн ikәr tansglz syttxә гидвдн. Mana дурллхни зовлн өшрләтс тату виș... тегәд çигн зәрм деегyr үлс—тана өшрлттн duran өгснәс даву вайрта—гиз кeldg вәәсн жунн... Еппь тегәд iim болыла edn манас зулад гыйхәд jungад es jovz oddg сәңз болвх?

* * *

Mana eznd, en gerin ul dork nykndпь тоһ xalş bolhdg hazras наң neg tuurh hałc buulk bolhdg hazr bas baktz вәәсн жумн. Buulk bolhcadgud (tedн dөrvyln вәәсн жумн) манас онснлу вәәхәд вәәспнн. Edn evrәнпь kөдлімшән манас cevr, tiigx-

la evrsen çign ednəs deervdn giz toolcxadmn. Edn mana tohs xalş bolhdg hazrur irdgo deerən, haza xarhsn cagtan manur naad-inəd kedmn. Bidn çign tednyr oddgo biləvdn, ter jungad gixlə manig am-tlsn buulks xulxalx giz əəhəd ezimdn viçə odtxa giz zakla. Bidn buulk bolhdgudt baxtdg tələdən tednd durgo bolcxadg biləvdn: ednə kədlıms manahas giign, edn manas ikər oldg, ednə xotnъ deer boldg, ednə buulk bolhdg gernъ u bolçkad sarul, edn cugtan cevr bolçkad minçxr tarhn bolcxadmn, ondanar kelxlə mana şar buslhxadmn. Bidn bolcxaxla cugtan şarnxl boln bytnagy vəədlətə bolcxadg, manas hurvmdn xorxa gemtə, zərmsnъ-maazuldg xamuta, negmdn bolxla şarklanas avn xazihəd kyn dyrsən geeçksn boldmn. Edn sən ədr boln kədlımsəs sul cagtan kylts ymsəd, şuxtdng hos ymscxədmn, ednə xojsnъ garmata bolcxadg, tegəd edn cugtan balhsna sadt oç sergcxədmn. Bidn bolxla saakl kirtə salvrxasan ymsəd kəldən burşmg ymsəd hardg—polic manig balhsna sadur təvdimn viş. Tegəd bidn buulk bolcxadgudt durta bolz çadxmb?

Tegəd neg ədr mana sonssmdn—ednə buulk bolhaçnъ ikər ərkin daja kəehə vəəz eznəsn kəeg-dəd, eznъ tyynə ormd ondan ky orulz avç bolna, ter orulz avsn kynъ salds boldg çign, atls zelətg ymsdg bolna, altn şinzrgtə ças zyydg bolna—giz zəng harv. Tiim sedn kyyg yznə gidg mand ikl senr jumn bolz harv. Tynyg jahv çign yzz çadxvdn gisn sanahar bidn neg negnənn daru harad gyyhəd vəədg bolvvdn.

Tiigzətlmdn ter bijn̄ manur irv. Yydig kələrn
devsz sekçkəd, yydnə mər deer, yydən xal uga
yldəçkəd, zogsn vəəz, inəmsgləd:

—Kədlmştı təv boltxa! Mend vəəcxənt, zalus!
—giz mand kelv.

Kiitn ur budñhrz yydnyr darclad, yynə kə-
lin əər xurlzv. Ter, en kevtən yydnə mər deer
zogsn vəəz deerəs dorkşan manur xələv, erçmnz
moşksn altn saxl dorasn̄ şarnxltsn ik şyddyd gil-
vkz yzgdv. Yn deer jovsn zelətkn̄ es ugal man-
dan əvərc—kək əntə bolçkad, vəimv cecg harhad
şaglad harlıçksn xatxmrt—a kevtən gilvkəd vəənə,
yynə tovçsn̄ bolxla ulan zystə çoluhar kez. Şinzrg
çign unzulhta... En salds səəxn̄ kyn vəəsmn—çanlı-
çıirg, minçxr xalxta, zəəlkn̄ səəxn̄ xələctə. Üynə
tolhadan ymssn kençryr cahan maxlanı ze gitlən̄
cavglgdz, jamr çign tolv uga çılın cahan fartukinn̄
doras gilvktln̄ arçsn kevtə hosna şovhr xonşar
yzgdnə.

Mana tohş bolhaç ynyg ik kyndlgçər—yydən
xxaçktı giz surv. Kelsig en udaxnar kycəçkəd,
manas eznə tuskar surv. Bidn neg negnəsn tyryl-
xər bulaldad—mana ezmən kyr kyn, ik mekç
kyn, dazraç, ikər zovadg kyn gigəd, yynd biçz
bołşgo bolxas biş, naadk kelz bolx dyngəhin̄,
kelx uçrtahin̄ cugtahin̄ kelz əgvvdn. Salds son-
sad, saxlan moşkad, manig zəəlkn̄ sarul xələcərn
dyñnz xələhəd vəəv.

—Yynd, tanaxnd kyykd elvgj...—giz gentkn
en surv.

Mana zərmsmdn sedkllənə xarhcsn vəədlətəhər inəldcxəv, zərmsnə maasxlzcxav, negnə—yynd bykl jisn kyykn vəənə—giz cəəlhəz kelz əgv.

Salds nydən nirmn vəəz:—zooglcxadvt?—giz surv.

Bidn dakan çanlı vişər inusxlzz inəvdn... Mana kesgindn en saldsd jilhm uga çamla ədl dyvyr kymb gix dyr yzylxər seddg bolv çign, negmdn çign iim dyr harhz çadad vəəv. Negmdn ynygən nam çıkdın kelxlərn:

— Mand tiim arh əldəs vəəx vilə...—giz şimndv.

— Tiim, tand iim tər gidg zovlntal jumn bolzaxgov!—giz salds am aldn, manig şinlz xələv.—Taanı nevçk.. akadçrt... zərg, omg ugat... sən dyr... vəədl uga bolz harçaxgovt! Kyykd kyn gisn jumn yzld ik durta jumn! Josta sən urhcta bolad... havc, digtə-tagta bolxla—ter cagt bolzana. Tiigxlərn entn çııld ik durta jumn boldımn... Harnı—iim bolx zəvtə.

· Salds xavtxasn şamlsn xancta, toxə kyrtlən iyckn barun haran tatə avad mand yzylv... Harnı cahan bolçkad, çiirg, altn noosta.—Kəlnə bolvçn, omrunb bolvçn-cugtan çıdlətə kəşyn bolx zəvtə... Dakad deerne bolxla bijən daxsn səəxn bolxin tələd zok-lcsn xuvctə bolx kergtə... Nand bolxla baavhas cugtan dur əgcxənə. Bi tednig duudxşv, bijdən amştul-xşv—bijsnə tavadar kzynd dyyzlgdəd kevtcxənə...

En müştgə hujr deer suuçkad kesgtən mand baavhanı yynd jahz dur əgdgig, jamr zərgtə ke-

vər en tednlə xarhcdgan kelz əgv. Dakad en harç odv. Yydñ yynə ardas şuxtnz xaagdad odsna ardnıñ bidn kesgtən yynə tuskar, yynə keşnə tusk tuuzig uxalad ə ugahar vəəhəd vəəcxəvvvdn. Dakn tyunə daru gentkn cugtan əyrgldz kyyndcxəxlə, en mand cugtadmdn taasgdsn bolz harv. Jir ikrkg uga, ulıbhı-dulıbhı kyn vəəz—irəd, suuhad kesgtən kyyndsn. Manur ken çign irdgo, ken çign tiigz inbiginəhər manla kyynddg uga... Tegəd bidn yynə tuskar, manla haza xarhxlarn, es giz emkəhən zuuhad xolahar ergəd hardg, es giz manig jova jovsn vijn' xaalhdn kyn uga kevtəhər dəvrəd hardg, jum ujdıg kyykdıt jamaran gidgər en durlwdxın tuskar cugtan kyyndcxəvvvdn. Bidn bolxla ednig haza vəəv çign, evrənnıñ terzin ərəhər yvld bolxla neg onc hara maxla boln devl ymscxəsn, zunar bolxla bəmb cecg xatxmırta tiircgtə, hartan oln zyzn edər kegdsn çacır vəəcxəsn davad hardg bolv çign həəxcxədg biləvdn. Zygər xoornan bolxlarn en kyykdin tuskar kynddg ygsimdn edn sonscxaçkdmn bolxla içr hündl xojrasn halzurldm dyngəhər kellecxədg biləvdn.

—Zug entn Tanyşkig biçə evdəd orkdmn bolt-xal—giz saglsar mana tohş bolhaç gentkn kelv.

En ygəs serl avcxsan bidn cugtan tagçg bollad odvvvdn. Nam Taninnıñ tuskig martçkzvdn. Salıds evrənnıñ səəxn urhcarn ynyg dərz, martulsn bolzana. Dakad ik gidg şuugata zytkən bolv: zərmsıñ Tanə iim jum harhx uga gildcxəv, zərmsıñ saldsin əmn bijən vərz, teslcz çadx uga gildcxəv,

naadksnъ bolxla ug syyldnъ—salds Tanә tal ikәr xalbdad bәesn cagt tyynә xavsinъ xamx çokxmn giz kelldcxәv. Tegәd ug syyldnъ—salds Tanә xorig şinlz xәlәzәcxәxmn, en kyykig yynәs bijen saglз bә giz sana orulkxmн—giz cugtan şiidcxәvvdn... Tynygәrn tiigәd zytkәhәn tөgskәvdn.

* *

* *

Tyynәs avn nezәd sar bolv. Salds buulksanl bolhad, jum ujdg kyykdlәl jovad, daru darunъ mana tohş xalş bolhdg hazrur irәd bәexәs biş, kyykdin fust bolxla jamaran diilvrtә bәexәn mand keldgәn uurad, zugl saxlan moşkad, tynynәnnъ amtiń avçax bәedltәhәr, amndan orulçkad dolahadl bәedimn.

Tanә өryн bolhn „tohşdanl“ irәd, emnklәhәn әdl tиnъgr, әkәr boln manla kyyndxlәrn ulhln-dulЬhnar bәehәd bәev. Bidn saldsin tuskar çign yg harhz yynlә kyyndxәn xәedvdu—enmdn tynyg „byltkr nydtә tuhl“ gix, nanъ çign kesg zysn inәdtә ner өgdmn, ednъ cugtan manig tөvknyldmn. Jum ujdg kyykd salds tal jamaran kevәr nyrdiyşәd bәedginъ yzsn bidn, evrәnnъ kyykәrn ikәr mg avdg bolcxavvdn. Saldsur yzylәd bәedg Tain vәrc manig cugfahimdn deer sanata bolhx deerәn, bidn tynygәn durahad nam saldsig nevçk deoeglдg bolad bәevdn. Tynygәn bolxla ulm ikәr durldg bolad, өryн bolhn tosxlarn ulm ulm enkrldg, bajrldg bolcxavvdn.

Neg dakç salds manur nevçk xalbng orz irәd, suuz avçkad, hoçknad inәhәd bәev. Oda juund inәz bәes-nçn env giz bidn surxla, iigz mand cәelhz en kelz өgv:

—Nanas keltə xojrın ze gitlən nooldcxaz...
Lidək Gruşta xojurn... Jamaran gidg vəədl edn
bijəsn harhz ginət? Xa-xa-xa! Negnъ negən ysnəsnъ
avçkad siincd pol deer unħaz avçkad, deernъ ha-
rad mordad avçkz... Xa-xa-xa! Çirə cirəħən maazl-
cad... xuvcan şuulldad... ze gigəd vəəz! Aj en kyykd
uls jahad josndan, kyn kevtəħər nooldz es çaddg bol-
xv? Jahad edn erk viš maazldeħadg bolxv? Jun ginət?

Kyn suudg təəvc deer čiirg, cevr, zajrlılu
tinъgr vəədlərn sun suuz en hoċknad inəħed vəəv.
Bidn cugtan tagčg. En irltdən mand ter taasgdl
uga vəəv.—Bolv, baavharmudin tuskar bolxla mini
mər jamaran gidgər gyynə ginət, jir əvr bolzana!
Nam holha xahrxiṁ! čirməkxle — beln bolzana!
Ezən kyc!

Yynə, gilvksn noosar byrkgsn xojr cahan
harnъ deekşən ərggħdċkəd, şald gigəd əvdgiň
cokad xəry unv. Tegəd en, gergdin tust jahad iim
ik gyyltə bolxv vi, gisn kevtəħər sonzlż manig
dələknər xələv. Yynə ulakçrsn dyyr qirə xanimha
vəədləħər gilvkəd, vijnъ amtiň medxən xəesn
vəədləħər urlan dolahad vəəv.

Mana toħs bolhaç uurlsn vəədləħər kyrzərn
beşinni dotrkig cokz xarzgnulċkad, naad vərsn
duutahar:

—Xasur modig xolbvlxd xanhlı čidl kergtə
boldmn viš. Ci xarha mod xolbvlad xələlc...

—Ci jun giċkvç —nand ynygən kelzənç? —giz
salds surv.

—Çamd, tegəd...

—Jun ginəç?

—Jun gizəxşv... davz odla!

—Çi bolha, zogsça! Jun bolzana? Jamaran xarhav?

Mana tohş bolhaç çansn xalşig beşəd kyrzern xajad, beş dotrk bolz odsn tohşig kyrzern xamz avad, şitvrt kelkz bəəx kovyd tal tynygən xarznulz dorakşan xajad, kyrzən iigən-tiigən şulun şulunar əlvkyləd, tagçg xəryhiń əoglgo bəəv. Xələcd en nam saldsin tuskig çign, tyynlə kesn kyyndvrinnı tuskən çign martçksın bəədlə. Salds gentkn tyymhəd, hunpırad irv. En bosz avad, kyrzin ahart hyrvlzni işt nam çeezən cokulad okm dyngəhər beşyr alxad harv.

— Ci biçə akadl—keimb terçen — kelz as? Ci namag mu kelzənəç..., Bi? Nanasçn negnə çign xalbərz harç çadxmn biş, çadşgo jumn! ci bolxla nand tiim bolşgo hundm dyngə jum kelnəç...

Uynə dyrnpı lavtal əelsn bəədlə. Odal en bijinnı erdiməs hancxn taasdgnı—kyykd ulsig buzrdaz evdhnı—bolzaxmn kevtəl. En erdiməs oñdan əmd juunı vijdən yynd uga çign bolxgov. Zug hancxn ynpennı vijpı setkldnı sergməz bolad vi əmd kymə gix sana oruldg çign bolxgov.

Nasn yrglzdən evrənnı vijdən bəəsnəsnı cug-tahasnpı evrənnı neg zysn sedklın gemən, es giz cogcinnı gemən ikər taasdə, ynygən juunas çign yntə giz sandg uls bəənəlm. Edn ynygən nasn yr-glzdən aldlgo, ynygərn zirhl kehəd, ynpennı zəvy-

rər bijən aadulad, en ik zəvyərən əmtnd kelz əgəd, yynəsn kəltə bij talan meeķəryləd, əərxn ulsan bij təlan uñhahad avçkdg uls vəənm. Nam jirin ulsig bolvçn edn ynygərn meeķərylz bijyrn sana zo-vuldg bolhz avna, yynəsnə ondan jumn ednd uga. En ulsas geminş salhad avçkltn, emnəd edgəçkltн, ter cagt edn vijsnъ kəndərəd, zirhx, vəəx jamr çign sedklən geehəd ikl mu zajata uls bolz yldcxəxmən. Zərmədən kyynə zirhl gidg jumn degd jadu bolxlarn, ter kyn arh uga nam evrənnə neg gemən, cogcinnə neg tatuhan çign ik yntəd təvəd, ynygərn zirhl kedmn. Kyn gidg jumn ik zuudnə gejyrlhnəs avn gemtnə giz çign bolxmn.

Salds əəln uurlad, mana tohş bolhaç tal omrudz dəvrəd, orklv:

- Uga, ci kelz as—kembə terçə?
- Kelxv?—giz gentkn keln mana tohş bolhaç ynynyry ergv.
- Nə?!
- Tanig meddvç?
- Nə?
- Bolad vəəsnə ter! Çadz yzlç...
- Bij?
- Ci!
- Tynygj? Nand ençn—təfu!—gix jumn.
- Yzxgov!
- Yzxç! Xa-xa-xa.
- Ter çamag...
- Sara bolzg!
- Muuxa kər əmtmbvç, salds xəəmnp!

— Xojr dolan xong! Bi çamđ yzylz əgsv! Ju-
mb terçen? Tanıkçkn! Tıfu!

— Nə, ərl, har.. dən bolzanaç!

— Xojr dolan xong, tegəd beln! Xəmn mini...

— Har giz kələ bəəsv!

Mana tohş bolhaç gentkn uurlz dokşrxad, kyr-
zərn dajlad avb. Salds alntrz xəry cuxrəd, manig
xələçkəd, tagçg bəəzəhəd, arhulxñ, xordsn bəədl-
təhər: „Nə sən!“—giz kelçkəd, harç odv.

Edníg zytkz bəəsn cagt, bidn ynynd şylz, cug-
tan tagçg bəəcxələvdn. Saldsig harç odsna daru bolxla
şuugata, eldv ik kyr man dotr harv, şuugldcxavvdn.

Man dotras negmdn tohş bolçkad:

— Bolşgo kerg tatvç, jahvç Pavel—giz xəəkrn
kelv.

— Əmnkən kexən med! —giz uurtahar tohş
bolhaç xəry əgv.

Salds ik gidgər xordsig, tiigxlə Tanımdn zet-
krlə xarhad oç mahd ugag, sanz toolcxavvdn:
Bidn ynyg meddg, tooldg bolv çign—jun bolna?
—gikig medxər cugtan ik sonən kevtəhər alntrz
kyləcxəvvdn. Saldsin əmn Tanə vijən bərz tesz
çadxj?—giz sanv çign cugtan:

— Tanıkj? Mana kyn tesx! Tyyg xoosn hararn
avna gidg kyçr!—giz itkn xəəkrldcxəvvdn.

Evrənnib baaxn burxna batınb medz itkz avx
taçal mand jir ik. Bidn zytkldəd, neg negndən—ma-
na baaxn burxn gidg jumn—ik bat burxn, en xar-
hltd erk biş diilz harx zəvtə—gixig kelz itkylcxəv-
vdn. Ug syyldnib, bidn səənər ynyg xordaz çadsn

jumni ugavdn, en zytkvrən ter martad çign orkx, ynyg sən gidgər xordxaz şarın buslhxmn gix uxan orv.

En ədrəs avn bidn, əmnnəp kezə çign vəəhəd uga vəədlər, ik onç vəədlər, yymətə, eldv jum kylglzsn vəədləhən vəədg bolvvdn. Ədrin turşart neg negnləhən zytkdg bolad, cugtan əmnkəsn uxata bolsn vəədlətə bolad, ikər boln deerər kyynddg bolcxavdn. Bidn neg hara almsla neg hara naad naadsn bolad, tyyndən evrənnə Tanər aş təvsn bolhz sancxadg bolvvdn. Buulk kedgydəs — „salds Tanıkg ergylxər tenkən uga“ — gisig sonscnappn xəənp jun bolxig medx taçal gidg jumni degd davud sən bolz harv. Nam yyndən ikər şytxlərn, ezmən arvn dərvn pud hujr ədrətən ylyhər eldylz tohş kelgzəsig çign medl uga vəəzvdn. Bidn nam kesn kədlimştən cuersan çign meddg uga bolz odcxavvdn. Tanin nern ədrin duusn mana amnas aldrəgan uurad vəəv. Tegəd əryn bolhn tyyg tesvr aldız kyləcxəvdn. En orz irxlərn əmnk Tanə biş, ondan vəədl harç odsn orz irx giz çign bidn zərdən sandg biləvdn.

Bolv, bidn tyynd jamaran gidg zytkən bolsig keldgo biləvdn. Üynəs juuni çign tusk jum surlgo, əmnkləhən ədl səənər, enkrər vəəhəd vəəvdn. Bolv, kedy əmnkləhən ədl tyynlə kyyndcxədg, xarlıcxadg biləvdn giz keldg bolv çign mana sonrxlhın gidg degd xurc, bold utxla ədl kiitn...

—Dyynrləndr bolzg! —giz neg əryn kədlimşən ekln gizəhəd mana tohş bolhaç kelv.

Bidn, ynyg tyynə sedvər ugahar medə vəəsn
vijń, derzgnldəd odcxavvdn.

— Xələcxətn tyyg... oda irx! — giz mana tohş
bolhaç kelv. Man dofras negmdn:

— Xələdg bolvçn nydərn yzdg arh ugalm! —
giz cəkrsn vəədləhər kelv.

Dakn xoorndan yg bulaldz zytkldəd şuugcxav-
vdn. Evrənnə sən xamgan, təvsn savan jamr gidg
cevrinń, kirig jamr gidgər bijdən xalıdal uga vəəz
çadxinń bidn, ug syyldnń, endr medz avcxavvdn.

Zug en əryn ikl gidg naad naadzaximn biltəl-
vdn, evrənnə burxna əryn cevrig mednəvdn giz
sərlhn yynəsmədn manig xolzulad çign orkxmən bil-
təl gix sanan gentkn, şinkn mand orv. Bidn en
ədrmydt — salds Tanig cuxrlt ugahar daxad, ergy-
ləd jovdg çign giz sonssn vijń, negmdn çign
yynəs — ci saldsla jamaramvb? — giz surad uga bilə.
Ter kyykn bolxla əmnkləhənl ədl əryn bolhn ma-
nur tohş xalşdan irəd, əmnnpəjamaran vəəsn bolna,
tyynləhənl ədl.

En ədr bolxla yynə:

— Bərylin uls! Bi kyrç irvv... — gisn duug
ammasnń harlhnlacacu sonscxavvdn.

Bidn ynyg yks orulxar darclcxavvdn. Orad
kyrç irsnənnə xəəppən bolxla, əmnkəsn ikl kədə
vəədləhər, tagçg bolcxavvdn. Ynyg ze gitlən gall-
zad cugtan xələcxədg bolvçn, ju yynlə kyyndxən,
juuna tuskig yynəs surxan medz çadad vəəvvvdn.
Tiigəd yynə əmn bagşldz, kyrihəd, tagçg zogsc-
xavvdn. Bijən əmnkəsn degd ondanar manig tos-

xla, yynd ikl sonzla jumn bolz harvl, bædln. Tegæd yynæ çiræ xumxarad, vijn dor ormdan xu-xrznad, giln—giln giz akrmdu kelv:

— Jahcxasmbt tadn... jamaran bolcxasmbt?

— Ci tegæd?—giz mana tohs bolhaç yynæs nydæn tatz avlgo xælen bæez kësynær kelv.

— Bij—jahna?

— Jaaxş...

— Næ, tohsan şulun əgcxəhit...

En emmip teryn iigz manig adhaz bæesmn bis...

— Tyn xoornd ykæd odx ugaç, kyrxç!—giz mana tohs bolhaç, nydæn yynæs tatz avlgo xælen bæez, ormasn kændl uga kelv.

Tiigxlæ en gentkn doran ergz avad, yydnæs xara tasrad odv.

Tohs bolhaç kyrzæn avçkad, bæsyrl ergçkæd, dysynær:

— Bolz odsn bolz harçana!... Aj iim salds bædv!.. Kişa elmrvl!..—giz kelv.

Bidn darcen xæn ədl neg negæn tylkldæd stolan temclædæd, æ ugahar suuz avçkad, syldr bæedltæhær kædlimstæn orcxavdn. Daruny negmdn:

— Jahz medxv... bolad uga çign bæz...—giz kelv.

— Næ, næ, burzgnl uga bæ—giz tohs bolhaç xæekrv.

Ynyg uxata kyyg, manas cugtahasnæ uxatag, bidn medcxædg bilævdn. Tegæd yynæ xæekrlhig—salds diilçksnæ lavta—giz medylzæx yg biltæl giz

sancxavdn.. Mand ikl gejyrtə jumn bolad, uxana-smdn harl uga bæev...

12 çasla, ydin xot uux cagla, salds irv. En emnkləhənl ədl cevr, sedn bijərn. Manig xələxlərn xalıtxlzgo, nydimdn emnkləhən ədl çıkar şirtz xələnə. Mand bolxla ynyg çıkar xələnə gidg ikl evgo jumn bolad bæev.

— Nə, əryn cevr aldrmud, saldsin harhz çad-dgo aalə-erdm bi tand yzylxv? — giz deegyrdsn bæədləhər inəmsglz en kelv.

— Yzx sanata bolxla siincdən harad, xahrxa-har şahacxatn... medcxəvt?—giv.

Bidn harad, siincin xaşa talk xarha ersin xahr-xast neg negən darn şaxldz naalcxavvdn. Udan kyləcxəsn ugavdn. Darunъ Tanə xaşa dotrahar neg jum sansn—esvlsn bæədlə çirətə, adhsn işkdmər, xaalıssn casna candg, bolçg deerəhər hərədəd, davad harad odv. En hazr maltz kesn saran yydnə ca taşrlad geedrz odv. Darunъ, adhm ugahar, işkrəd, salds tiigən orz odv. Yynə harnъ xavtxdnъ dyrətə, saxlnъ serzgnəd jövna...

Xur orz bæələ, tyynə dusalnъ candg deer tıusx-la, ternъ en tıuslhın şyrynd birçxlzz arnvhılad bæev. Çig iktə, byrkg—dyn dylə ədr bilə. Gerin deevr deer casn kevtə cag, hazrtk casnъ tolvtrad, balçgar xarlz algtrsn cag bilə. Deevr deer kevtsn casna vıjnъ kyrntrəd, zevrsn bæədl harç oç. Dysərəd orz bæəx xurin çign ə dyn dylə, gejyrlhn iktə. Kylənə gidg mand kiitn, ikl evgo jumn bolv...

Hazr məltz kesn sarahas tıylız salds harv. En xotın-xoşa dotrahar ajurxın, saxlan serzgnyləd, haran xavtxtan dyrçksn—mənkind jövdg vəədlərn əngrəd harv.

Darunъ Tanә çign harv. Uynə nydnъ, nydnъ yynə vajr amrlt xojrar galvkna, urlnъ bolxla—inəm-sqlnә. Uynə jövdl gidgnъ—zyydн, nəəxləd, tamtrz işkəd harv...

Ynyg bidn vijen vərz xələz çadşgo bolad vəəvvvdn. Bidn cugtan yydnyr darcldad, devrz xotn-xoşahur harldad—yng byslz avad işkrldəd, tesz aldsar uurtahar, çanhar zerlgər, kədəhər xəəkrldc-xəvvdn.

En manig yzçkn çoçad, dork hazrlnъ xadçksn kevtə, kəl dork balçg deerən zogsad yldv. Bidn ynyg ergəd byslz avçkad, uurln hun्यrad, vijdən kyc eglgo, amndan baktmar buzr əsrig xəəkrz mu kələd, içr-hutr xamg ygig cugtahinъ yynd kelz əgvvdn.

Lavta yynd oddg hazr ugahin medəd, manar byslgdəd eergdz odsinъ yzəd, evrənnp xumr xantlan mu kelz—badar avx arhan yzəd, bidn ynygən çanlı vişər, adhl uga kecxəvvdn. Jahad tiigsən medzəxşiv, bolv bidn tynyg cokcxasn ugavdn. En man dotr aarglgdad zogsckad mana mu kelsn buzr ygsig sonsn vəəz, tolhahan iigən-tiigən ergylz giltxlzv. Bidn bolxla ynyg ulm ulmar yginpp şor xorn xojrar şivcxəvdn. Uynə minçxr cirənp xumxltad irv. Minp əmnpp zirhlər meltklzz jovsn yynə cenkr nydnъ galiz sekgdəd, ceeznp akrmdz kəkvklzəd, urlnъ birçxlzz kooçxlzad irv.

Bidn bolxla yynəs vijsən tənsn tələdnə, aarglz byslçkəd, əşəhən avcxavvdu. En kevtən mana bolx zəvtə bilə, bidn yynə tələ—jirindən bolxla enmdn huulbhənd əgdg kemtrkə boldg bolvçn—vəəsnənnə əmin səəninə edldg vəəsmnlm, dakad bolxla bidn xərn zurhanlm,—en hancxnlm, ter tələd yynd iim eldv yyl tatx dyngə manas yzsn zəvyr uga bəlzaggov! Jamr gidgər bidn ynyg dazrv gixv!. En mel tagçg, manig zerlg nydərn xələhəd vəəv, vijpə kevtən dagzəz bezgəlv.

Bidn inəldəd, orklldad kyrklldəd vəəcxəvvdu... Manur, əldəsv, bas uls, gyyləz irldcxəv... Manas negmdn Tanig xancnasnə avad segsrv...

Yynə nydnə gentkn cəs giv. En adhm ugahar haran tolha talan ərgəd, sevsisn ysən jasn vəəz çanlıur boln təvknyner mana çirəmdn:

— Mu zajata bərylin uls menl vəəcxəzlt!...—giz kelv.

Tiigçkəd en, çıktən manig xələhəd harv, nam xaalhdnə vəəx bidn kyn biş gisn kevtəhər, xaalihiň mana boolhn kerqtə jumn biş gisn kevtəhər dyn-gəhəd harv. En tələdnə çign manas yynə xaalhdnə neg çign kyn es zogsz vəəsn bolz harv.

Mana aarglanas en harçkxlarn, ardan manur ergl uga vəəz əmnkləhən ədl bas çanlıur, deegyr, zigssn ajstahar:

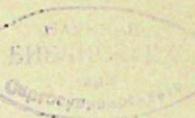
— Basl kişvas... həədstyd vəəcxəzlt.:—giz dəkn kelv.

Tiigçkəd ho, səəxn, deegyr urhcarn baxtulad jovz odv.

Bidn bolxla xoñ-xaşan dund, balçgt, orzasn
xurt, narn uga byrkq tengr dor yldcxəvvdn.

Dakad bidn çign tagçg ə ugahar evrənnə çiig-
tə, çolun nykən temcz harcxavvdn. Əmnkləhən
ədlər--narn təryc mana terzyr şahadg uga bolv,
Tanə bolxla dakz, irdgən təryc uurv!

254S65

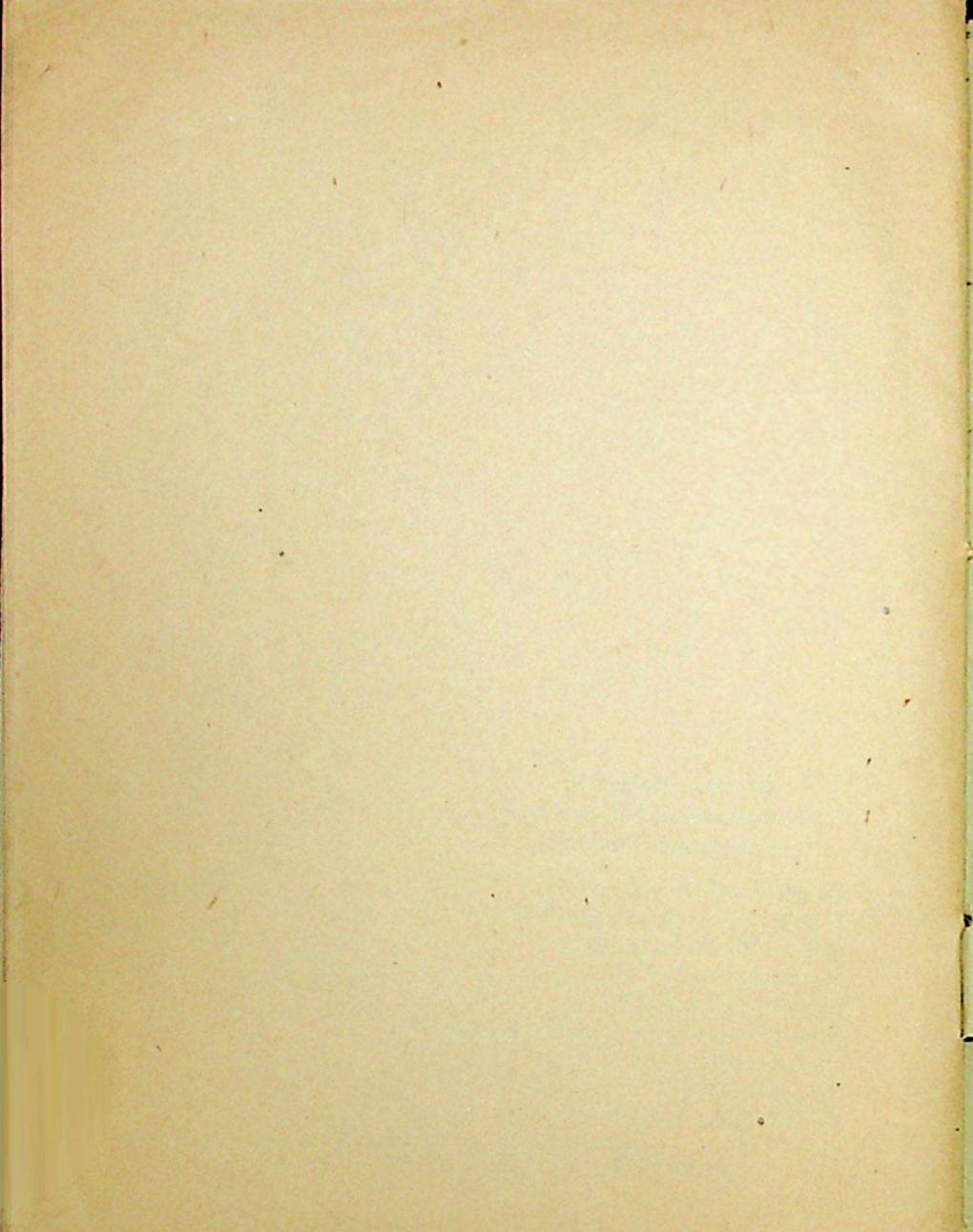
20272

Orçulsu Bükan N.
Redaktörbü Sən-Belgin X.
Korrektörbü Boldan S.

Сдано в набор 27/II—37 г.
Подписано к печати 7/III—37 г.
формат бумаги 72×105^{1/32}
печатных листов 1^{1/2}
бумажных листов 3/4
Колич. знаков в печ. листе 26.000
Тираж 5150
Заказ № 445
Уполн. Глав. лито № С.—1644

Типография № 1 Калм. ГИЗ'a г. Элиста

Уппъ 35 densg

48632

М. Горький

Двадцать шесть и одна

На калмыцком языке